

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА МАКСИМЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ
(CASE OF MAKSIMENKO v. UKRAINE)**

(Заява № 39488/07)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

20 грудня 2011

ОСТАТОЧНЕ

20/03/2012

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

1 РІШЕННЯ У СПРАВІ «МАКСИМЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ»

У справі «Максименко проти України»,

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

ДінШпільманн(*Dean Spielmann*), Голова,

Елізабет Фура (*Elisabet Fura*),

БоштьянМ. Зупанчіч (*Bostjan M. Zupancic*),

ЕннПауерФорд(*Ann Power Forde*),

Ганна Юдківська(*Ganna Yudkivska*),

АнгелікаНуссбергер(*Angelika Nußberger*),

Андре Потоцький (*Andre Potocki*), судді,

а також Клаудія Вестердік(*Claudia Westerdiek*), Секретар секції, після обговорення за зачиненими дверима 29 листопада 2011 року постановляє таке рішення, що було ухвалене в той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справа була розпочата за заявою (№ 39488/07), яку 20 серпня 2007 року подав до Суду проти України громадянин Російської Федерації пан Сергій Іванович Максименко (далі — заявник) на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція).

2. Заявника, якому було надано юридичну допомогу, представляв пан М.О.Тарахкало, юрист, який практикує у м. Харкові. Уряд України (далі — Уряд) представляли його Уповноважені — пан Юрій Зайцев та пані Валерія Лутковська з Міністерства юстиції.

3. Заявник скаржився, зокрема, на ненадання йому безоплатної юридичної допомоги під час касаційного провадження у справі після того, як він був засуджений судом першої інстанції до довічного позбавлення волі.

4. 24 листопада 2010 року Голова п'ятої секції вирішив повідомити про заяву Уряд. Було також вирішено одночасно розглянути питання щодо прийнятності та суті заяви (пункт 1 статті 29 Конвенції).

5. Уряд Російської Федерації, повідомлений про своє право взяти участь у слуханні справи (пункт 1 статті 36 Конвенції і Правило 44 Регламенту Суду), зазначив, що не бажає скористатися цим правом.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

6. Заявник народився у 1972 році та наразі відбуває покарання у виді довічного позбавлення волі у Темнівській виправній колонії № 100.

7. 3 грудня 2001 року було виявлено труп пана Л. та вкрити плямами крові сокиру, що лежала поруч. За фактом вчинення вбивства було порушено кримінальну справу.

8. З 14 січня до 13 березня 2002 року заявник проходив лікування у медичному центрі В. у зв'язку з психічним розладом, назва якого не уточнювалась.

9. 19 липня 2002 року заявника було затримано у зв'язку з розслідуванням іншого вбивства.

10. У березні 2006 року заявник, який у той час відбував покарання у виді позбавлення волі на певний строк за вчинення кількох умисних вбивств, зізнався — спочатку адміністрації колонії, а потім слідчим органам — у тому, що 3 грудня 2001 року він двічі вдарив пана Л. по голові обухом сокири, не маючи, однак, умислу вбити його.

11. Заявникові було призначено захисника, який представляв його інтереси під час досудового слідства та провадження у суді першої інстанції.

12. Під час досудового слідства заявник подавав слідчому клопотання з проханням вжити заходів щодо перекладу російською мовою деяких документів із матеріалів справи, що були складені українською мовою, але його клопотання були залишені без задоволення.

13. 7 листопада 2006 року апеляційний суд Київської області (далі — апеляційний суд), діючи як суд першої інстанції, визнав заявника винним у вчиненні умисного вбивства, як особу, яка раніше вчинила умисне вбивство, та призначив йому покарання у виді довічного позбавлення волі. Апеляційний суд зазначив, що хоча заявник стверджував, що не мав умислу вбивати, той факт, що він двічі та зі значною силою наніс потерпілому удари сокирою по життєво важливій частині тіла, свідчив про протилежне. Врахувавши добровільне зізнання заявника, апеляційний суд зазначив, однак, що це було четверте вбивство, вчинене ним, та дійшов висновку, що довічне позбавлення волі буде належним покаранням. За клопотанням заявника провадження в апеляційному суді здійснювалось російською мовою.

14. Заявник, який не мав захисника, подав касаційну скаргу, в якій зазначив, *inter alia*, що не має коштів для оплати юридичної допомоги.

15. 22 лютого 2007 року Верховний Суд України, провівши судові засідання за участю заявника, залишив вирок щодо нього без змін.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ПРАКТИКА

A. Кримінальний кодекс України 2001 року

3 РІШЕННЯ У СПРАВІ «МАКСИМЕНКО ПРОТИ
УКРАЇНИ»

16. Згідно з пунктом 13 частини 2 статті 115 умисне вбивство, вчинене особою, яка раніше вчинила умисне вбивство (за деякими винятками, що не є застосовними у цій справі) карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі.

В. Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 року

17. Частина 1 статті 45 передбачає, що участь захисника при провадженні дізнання, досудового слідства і розгляді кримінальної справи в суді першої інстанції є обов'язковою, якщо, *inter alia*, санкція статті, за якою кваліфікується злочин, передбачає довічне позбавлення волі. Згідно з частиною 2 статті 45 у суді апеляційної інстанції участь захисника у випадках, передбачених частиною першою цієї статті, є обов'язковою, якщо в апеляції ставиться питання про погіршення становища засудженого чи виправданого.

18. Згідно з пунктом 1 частини 1 статті 383 у касаційному порядку можуть бути перевірені вироки апеляційного суду, постановлені ним як судом першої інстанції.

19. Згідно з частиною 2 статті 398 вирок апеляційного суду, постановлений ним як судом першої інстанції, може бути скасований або змінений у зв'язку з односторонністю, неповнотою дізнання, досудового чи судового слідства або невідповідністю висновків суду, викладених у вирокі, фактичним обставинам справи.

ПРАВО

**I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПІДПУНКТУ «С» ПУНКТУ 3
СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ
ЩОДО НЕНАДАННЯ ЗАЯВНИКОВІ БЕЗОПЛАТНОЇ ЮРИДИ-
ЧНОЇ ДОПОМОГИ
ПІД ЧАС ПРОВАДЖЕННЯ У ВЕРХОВНОМУ СУДІ**

20. Заявник скаржився на те, що йому не було надано безоплатну юридичну допомогу під час провадження у Верховному Суді України. Він посилався на підпункт «с» пункту 3 статті 6 Конвенції, який передбачає таке:

«Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

...

(с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або — за браком достатніх коштів для оплати юриди-

чної допомоги захисника — одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя...»

А. Прийнятність

21. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції та що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

22. Заявник стверджував, що складність його справи, ризик засудження до довічного позбавлення волі, що є найсуворішим видом кримінального покарання, а також відсутність у нього будь-якого доходу вимагали забезпечення йому державою безоплатної юридичної допомоги під час провадження у Верховному Суді України. З огляду на те, що національне законодавство визнає таку потребу під час досудового слідства і розгляду справи судом першої інстанції, заявник вважав незрозумілим та невинуватим те, що безоплатна юридична допомога не надавалась йому і надалі.

23. Уряд зазначив, що національні суди діяли відповідно до Кримінально-процесуального кодексу, який не передбачав надання обов'язкової юридичної допомоги під час касаційного провадження, якщо, як у справі заявника, не ставилося питання про погіршення становища засудженого. У цьому зв'язку Уряд зазначив, що заявник був засуджений до довічного позбавлення волі, тобто найсуворішого виду покарання, і його становище не могло бути погіршене. Уряд не вважав, що відсутність безоплатної юридичної допомоги на цій стадії суперечила інтересам правосуддя.

24. Суд зазначає, по-перше, що згідно з його практикою гарантії підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції не припиняють своєї дії після закінчення провадження у суді першої інстанції (див. рішення у справі «*Мефта та інші проти Франції*» (*MeftahandOthers v. France*) [ВП], заяви №№ 32911/96, 35237/97 та 34595/97, п. 40, *ECHR* 2002VII).

25. Забезпечення обвинуваченому у вчиненні злочину безоплатної юридичної допомоги, що є однією з вищезазначених гарантій, здійснюється за двох умов: якщо така особа не має достатньо коштів для оплати юридичної допомоги та якщо інтереси правосуддя вимагають, щоб цій особі була надана така допомога (див., серед інших прикладів, рішення від 25 вересня 1992 року у справі «*ФамХоанг проти Франції*» (*PhamHoang v. France*), п. 39, Series A № 243).

26. Що стосується першої згаданої умови, Суд зауважує, що під час зазначеного кримінального провадження заявник відбував строк по-

5 РІШЕННЯ У СПРАВІ «МАКСИМЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ»

збавлення волі за інший злочин, та не було жодних ознак того, що він мав будь-яке джерело доходу. Крім того, під час досудового слідства та провадження у суді першої інстанції йому було призначено захисника, що свідчило про визнання державними органами його фінансових труднощів. Зрештою, заявник чітко зазначив, що не має змоги запросити захисника для представництва його інтересів під час касаційного розгляду його справи у Верховному Суді України (див. вище пункт 14). Тому є підстави вважати, що він дійсно не мав достатньо коштів для того, щоб оплатити послуги з представництва його інтересів під час провадження у Верховному Суді України (див. для порівняння рішення від 14 січня 2010 року у справі «*ЦоньоЦонєв проти Болгарії(№ 2)*» (*TsonyoTsonov v. Bulgaria (№ 2)*), заява № 2376/03, п. 39).

27. Що стосується того, чи вимагали «інтереси правосуддя» надання заявнику безоплатної юридичної допомоги, яка надавалася йому до того часу, під час провадження у Верховному Суді України, то ключовими у цьому контексті пунктами розгляду є серйозність питання, про яке йшлося, та характер цього провадження (див., наприклад, рішення від 28 березня 1990 року у справі «*Грейнджер проти Сполученого Королівства*» (*Granger v. theUnitedKingdom*), п. 44, Series A № 174, та рішення від 28 жовтня 1994 року у справі «*Бонер проти Сполученого Королівства*» (*Boner v. theUnitedKingdom*), п. 41, Series A № 300B).

28. Серйозність становища заявника у цій справі є очевидною. При тому, що згідно з практикою Суду інтереси правосуддя в принципі вимагають забезпечення представництва у випадку, коли йдеться про позбавлення свободи, у цій справі заявникові могло бути призначено довічне позбавлення волі — найсуворіше покарання (див. також рішення від 19 лютого 2009 року у справі «*Шабельник проти України*» (*Shabelnik v. Ukraine*), заява № 16404/03, п. 58). Отже, йому поза всяким сумнівом потрібна була юридична допомога.

29. Суд також зазначає, що згідно з Кримінально-процесуальним кодексом України у випадку, коли Верховний Суд України перевіряє у касаційному порядку вирок апеляційного суду, постановлений ним як судом першої інстанції (як у цій справі), така перевірка стосується не тільки питань права, а й об'єктивності та повноти досудового та судового слідства та відповідності висновків суду, викладених у вирокі, фактичним обставинам справи. Відповідно характер провадження також вимагав забезпечення заявникові юридичної допомоги.

30. Це дозволяє Суду дійти висновку, що заявнику було несправедливо відмовлено в наданні юридичної допомоги під час провадження у Верховному Суді України.

31. Розглядаючи це питання більш широко, Суд вважає, що таке обмеження права заявника на захист було наслідком відсутності будь-якої процедури призначення захисника для надання безоплатної юриди-

чної допомоги на тій стадії провадження, коли відповідно до Кримінально-процесуального кодексу України така юридична допомога вже більше не була обов'язковою.

32. Отже, мало місце порушення підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції.

II. РЕШТА СКАРГ У ЗАЯВІ

33. Заявник скаржився за пунктом 2 статті 6 Конвенції на те, що його дії були неправильно кваліфіковані за кримінальним законодавством та що національні суди постановили щодо нього надто суворий вирок, не врахувавши належним чином його зізнання. Він також скаржився за підпунктом «b» пункту 3 статті 6 Конвенції на те, що він не мав достатньо часу для підготовки свого останнього слова у суді першої інстанції, та що значна частина матеріалів у його справі була складена українською мовою, якої він не розумів. Зрештою, заявник скаржився за підпунктом «d» пункту 3 статті 6 Конвенції на те, що деякі свідки, а саме — судово-медичний експерт, який встановив час та причину смерті пана Л., та працівники медичного центру В. не були допитані під час провадження у суді.

34. У світлі всіх наявних матеріалів та тією мірою, якою оскаржувані питання охоплюються його компетенцією, Суд вважає, що вони не містять жодних ознак порушення прав та свобод, гарантованих Конвенцією та протоколами до неї. Отже, ця частина заяви має бути визнана неприйнятною як явно необґрунтована відповідно до підпункту «а» пункту 3 і пункту 4 статті 35 Конвенції.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

35. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

A. Шкода

36. Заявник вимагав 10 000 євро відшкодування моральної шкоди та клопотав про перегляд його справи відповідно до статті 6 Конвенції.

37. Уряд заперечив проти цієї вимоги.

38. Суд зазначає, що у випадку, коли особу, як мало місце у цій справі, було засуджено судом за результатами судового процесу, який не відповідав вимогам Конвенції щодо справедливості, належним способом виправлення такого порушення може в принципі бути новий

7 РІШЕННЯ У СПРАВІ «МАКСИМЕНКО ПРОТИ
УКРАЇНИ»

розгляд, перегляд або відновлення провадження у справі за вимогою заявника (див., наприклад, вищезазначене рішення у справі «*Леонід Лазаренко проти України*» (*Leonid Lazarenko v. Ukraine*), п. 65). Суд зауважує, що можливість повторного судового розгляду, якого вимагав заявник, передбачається українським законодавством (див. рішення від 21 квітня 2011 року у справі «*Нечипорук і Йонкало проти України*» (*Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine*), заява № 42310/04, п. 297). Суд наголошує на тому, що у такому судовому розгляді мають бути суворо дотримані процесуальні гарантії, передбачені матеріальним та процесуальними аспектами статті 6 Конвенції (див. там само).

39. У світлі цих міркувань та з огляду на обставини справи, Суд вважає, що констатація порушення сама по собі є достатньою справедливою сатисфакцією.

В. Судові витрати

40. Заявник не надав жодних вимог щодо компенсації судових витрат. Відповідно Суд нічого не присуджує у цьому відношенні.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* скаргу стосовно ненадання безоплатної юридичної допомоги під час касаційного провадження прийнятною, а решту скарг у заяві — неприйнятними.

2. *Постановляє*, що у цій справі мало місце порушення підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції.

3. *Постановляє*, що встановлення порушення саме по собі є достатнім відшкодуванням моральної шкоди, якої зазнав заявник.

4. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 20 грудня 2011 року відповідно до пунктів 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія ВЕСТЕРДІК
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар Голова

Дін ШПІЛЬМАНН
(*Dean Spielmann*)